

EKUKLU, Bülent

Yeraltı

"Akıllı bir adam, kendine karşı acımasız değilse gururlu da olamaz."

Muharrem, nefret ettiği ve edildiğini bildiği halde eski arkadaşlarının yemeğine kendisini zorla davet ettirir. Masum didişmeler, ufak kişilik gösterileri ile başlayan yemek, giderek dumanlanan kafaların etkisiyle utanç dolu geçmişe doğru yol almaya başlar. Defterler açılır, hesaplar ortaya dökülür. Gece pişmanlık, gözyaşları ve öfkeyle dolarken, rezillik, karanlık sokaklara, fuhuş kokan otel odalarına taşar.

Onlar hep birlikte, Muharrem tek başına olsa da kararlıdır. Pislik ya o gece temizlenecek, ya da geberip gidecektir. Yoksa sonsuza kadar kurtulamayacaktır bu utançtan.¹

Türk sinemasının son dönemdeki en yetenekli auteur yönetmenlerinden olan Zeki Demirkubuz, Kiskanmak'tan 3 yıl sonra çektiği ve Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* adlı kitabının serbest bir uyarlaması olan yeni filmi *Yeraltı*'nda, Ankaralı bir memurun hikayesi üzerinden insanoğlunun yalnızlığına ve çelişkilerine bakıyor.

Filmografisi boyunca sık sık değindiği temaları; yalnız ve kendi iç dünyasında ve akıl dışılığında yaşayan karakterleri, sıradan insanların çıkmazlarını ve hayatımızın gündelik normalliklerine derinden sirayet etmiş "kötülük"ü bir kez daha, ama öncekilere oranla daha derin bir anlatımla veriyor.

Demirkubuz, tümüyle bir iç monolog biçiminde akan ve Saint Petersburg'da 19. yy'ın ortalarında geçen kitabı günümüz Ankara'sına uyarlamış. Edebiyattan uyarlanan her filmde olduğu gibi gerçeklik ve inandırıcılık duygusu kitaptakine oranla daha da büyük bir meydan okumayla karşılaşır ve seyirci, perdede gördüklerinin sahiciliği konusunda daha da acımasızlaşır. Zeki Demirkubuz, filmde kitaptan alıntıları dış ses biçiminde kullanmış olmasına rağmen Dostoyevski'ye ve kitabın ruhuna sadık kalmış ama bir yanıla da tümüyle özgün bir evren kurmuş. Demirkubuz'un önceki filmleriyle benzerlikler taşıyan bu evren de -Muharrem'in yaşadığı boğucu ev ortamı, işten çıktığında ne yapacağını bilememesi, balkonundan görünen şehir atmosferi vb- kendi içinde oldukça inandırıcı, tutarlı ve gerçek. Film, Muharrem'in evdeki ve ofisteki günlük hayatına dair onlarca küçük ama anlamlı ayrıntıyla dolu.(Kül hikâyeleri, sürekli yumurta yemesi, televizyonla konuşması, temizlikçi kadının çocukları). Bütün bu ayrıntılar hem bu evreni hem de Muharrem'i daha inandırıcı ve daha insan yapan ayrıntılar. Filmi izlerken birçoğumuza kendi hayatımızın bir bölümünü izliyormuş ya da daha önce defalarca tanık olduğumuz, dinlediğimiz şeyleri seyrediyormuş duygusu veren sebeplerden birisi de bu ayrıntılar.

Demirkubuz'un öteki filmlerinde olduğu gibi bu filminin de odağında karakterleri var. Muharrem, Ankara'da yaşayan bir memurdur. Geçmişte yazmayı denemiş ama daha sonra vazgeçmiştir. Mutsuzdur, hayatından memnun değildir, hatta birçok şeyden nefret ettiği bile söylenebilir.

¹ Filmin resmi tanıtım sitesinden.

Nedensiz kötülüğünü, kibrini, çevresine olan inançsızlığını, yalnızlığını, çaresizliğini kontrolsüzce sürekli dışa vurur. Bazen iç sesler, kendi kendine yaptığı uzun iç konuşmalar eşliğinde, bazen çevresindekilere iğneleyici laflar ederek, bazen de kırıp dökerek herkese ve her şeye karşı duyduğu nefreti gösterir.

Bir tarafıyla da Muharrem, ötekileri çok da rahatsız etmeyen, alışılmış, kanıksanmış hatta onaylanmış şeylerden rahatsız olan, onlara –yanlış (!) biçimde de olsa – itiraz eden kişidir. Bu haliyle belki kendi kötülüğü ile yüzleşmek ve onunla yürümek pahasına da olsa daha sıradışı ve insan olandır.

Dostoyevski'nin kahramanı gibi Muharrem de, en yakın arkadaşları dahil ötekileri küçük görme duygusu ve kibiri ile aşağılık duygusunu bir arada yaşar. Bir yanıla kendisini ötekilerden farklı ve üstün görür. Kendisini aşağıladıkları için onlara öfke duyar, hatta bu anlarda tepkileri ve hissiyatı ile ötekilere oranla daha da insanlaşır. Bir yandan da kendi iktidar alanını kurduğu her anda kötülüklerini saçmaya başlar. Gücünün yettiği tek insan olan fahişe kadına karşı hırlar, köpek sesleri çıkarır. Filmin sonunda kadını aşağılar.

Muharrem'in mutsuzluğunun ve yalnızlığının temelinde uyumsuzluğu vardır. Bu uyumsuzluk onun kendisinden beklenenleri yerine getirmemesinden kaynaklanır ama aynı zamanda bu onun beklentileri yerine getirmesine de engeldir çünkü bu kişiliğinden vazgeçmesi anlamına gelir. O ise kişiliğinden vazgeçmeyi, başka türlü davranmayı gururuna yediremez, zaten belki istese de yapamaz. Çünkü Muharrem kendisini bu noktaya getiren –ve filmde gösterilen zamandan önce başlamış olan- sürecin sonunda kötülüğünü gizlemeyen hatta doyasıya yaşayan, nefret dolu, giderek bu halinden zevk alan ve bunun gururunu yaşayan adama dönüşmüştür.

Film boyunca yaşadıkları da Muharrem'i bu geçmiş üzerinden adım adım doruğa taşıyan olayları oluştururlar. Ancak nihai olarak geldiği nokta –beklenenin aksine- Muharrem'in hayatında bir kırılma noktası oluşturmaz. Muharrem, büyük olasılıkla hayatında daha önce de yaşadığı ve bundan sonra da yaşayacağı zirvelerinden birini yaşar ve hayatı aynı biçimde sürüp gider.

Muharrem çalıştığı dairedekilerle pek bir şey paylaşmaz. Muhtemelen onları aşağılamaktadır da. Eskiden kalan bazı arkadaşları vardır. Daha önce sevmediğini ilan ettiği ve "Beş para etmez hırsız" dediği Cevat ünlü bir yazar olma yolunda ilerlemektedir. Cevat'ın bir edebiyat ödülünü kazandığını ve İstanbul'a gideceğini öğrenir ortak eski arkadaşlarından. O eski arkadaşlar ki Muharrem'i dışlamakta ve onun yanaşma çabalarına şüphe ve rahatsızlıkla yaklaşmaktadırlar. Muharrem, Cevdet'in İstanbul 'a uğurlanması nedeniyle düzenlenen ve aslında davet edilmediği yemekte, eski solcu arkadaşlarıyla bir araya gelir. Bu buluşma, o güne kadar halı altına süpürülen bazı sorunların açığa çıkması ve büyük bir hesaplaşmanın yaşanmasına da yol açar. Mükemmel diyalogları, Muharrem'in aslında söylemek isteyip de söyleyemedikleriyle ve kusursuz görsel anlatımıyla bu sahne eşsiz bir 'yemek sahnesi' armağan eder sinemamıza.

Muharrem'in hayatında gerçek anlamda karşılıklı ilişki ve iletişim kurduğu tek kişi evine temizliğe gelen ama asıl derdi alt kattaki yatalak komşusu olan gündelikçi Türkan'dır. Ancak Muharrem'in sorgulamayan kötülüğü sonunda onunla da çatışma noktasına getirir. Birbirlerine küfür ve hakaret edip tehdit ederler.

Muharrem'in tanık olduğumuz ve bu eksenler üzerine kurulmuş hayatı derin sıkışmışlıklar duygusu yaratır içimizde. Bu duygu, aynı zamanda film ilerledikçe birşeylerin olmak üzere olduğu duygusunu ve beklentisini güçlendirir. Nitekim film, bu sıkışmışlık duygusuyla boğulan Muharrem'in hezeyanları ve patlama noktalarıyla ilerler ve son bulur.

Film boyunca kendi iç dünyasında sürekli bir yıkım yaşayan Muharrem kendinden kurtulamayacağını anladığı noktada, istese de değişmeyeceğini, kendi varlığına mecbur olduğunu derinden idrak etmenin krizini yaşayarak son sahnede evini kırıp döker.

Muharrem'in evini yıkması onun adım adım çöküşünde bir tür son'dur ve kendi kişisel yıkımını simgeler. Bu sahne aynı zamanda film boyunca çeşitli boyutlarda tanık olduğumuz "kötücüllük"ün en yüksek seviyede tezahürüdür.

Filmin sonunda Muharrem kadınla baş başa kaldığında "İyi olmak istiyorum ama bırakmıyorlar." der. Burada Muharrem'in değişip değişmeyeceğini beklerken tekrar hayvani hırıltıyı çıkarmaya başlar. Bu yıkımdan sonra bile Muharrem kendine, "aslına" döner. Bu da yaşadıklarının ve yaptıklarının onun karakterinin ve varlığının değişmez bir parçası olduğunu ve bu kısır döngünün sonuna kadar devam edeceğini gösterir.

Filmin 'ana fikri' Muharrem'in "İyi olmak istiyorum ama bırakmıyorlar" cümlesinde gizlidir. Zaten insanın akli olduğu kadar akıldışı bir varlık olduğunu anlatmak üzerine bir roman ve film bu. Bu nedenle film boyunca Muharrem'in bize tanıdık gelen ama kendine zarar verdiği için akli olanla çok ilişkilendiremediğimiz tavırlarını izleriz.

Yeraltı'nda Zeki Demirkubuz'un biçime biraz daha önem verdiği söylenebilir. Görüntüler, renkler, mekânlar, ışık vb filmin görselliğini oluşturan her şey filmin anlattığı meseleleri daha da güçlendiren etkenler olmuş. Demirkubuz'un pek çok sahnedeki mükemmel kadrajları ile birlikte görselliği Muharrem'in ruh halini, insanı düşündüren hatta ürperten yalnızlığını ve hayatını anlatan; filmin görüntüleriyle ruhunun kusursuz bir uyum oluşturmasını sağlayan özelliklerini oluşturuyorlar.

Filmin en önemli unsurlardan biri, Demirkubuz sinemasının alamet-i farikalarından biri olarak sesler ve sessizlikler: filmdeki yalnızlık duygusunu, gerçeklik duygusunu ve hayat duygusunu güçlendiren sesler ve daha da çok sessizlikler.

EKUKLU, Bülent : Underground

"A smart man can not be proud if he is not cruel with himself."

Muharrem, although he knows that he had been reviled, forces a former friend to invite him for dinner in the friend's apartment. The dinner starts with innocent bickering and small-persona shows but with increasing high heads and alcohol, the atmosphere becomes more and more frustrating. Old books are opened and accounts are poured out. The night goes on with regret, anger and tears; infamy overflows to the dark streets, enter hotel rooms which smell prostitution.

An impressive adaptation of Dostoevsky's "Notes From Underground"; Zeki Demirkubuz's existential drama convincingly transposes the novella's action to today's Ankara and allows the Turkish multihyphenate to explore the wild side of human nature deeply and distinctively.

Zeki Demirkubuz, who is one of the most talented auteur filmmakers of Turkish cinema, is looking through the loneliness and contradictions of human beings in his new film which is a free adaptation of Dostoevsky's book "Notes from Underground".

Demirkubuz has some recurring themes; such as the characters who live alone, closed up in their own inner world, the dilemmas of ordinary people and the concept of "evil" which has shoved deeply into everyday life normalities. Once again, in this movie, he explores these themes making it obvious that his filmography goes much deeper than that of its predecessors.

One of literature's most notable and famous antiheroes comes to life as indolent public official Mr. Muharrem, a social odd one out who lives in his own obsessive world. Intellectual, smart but oversensitive and offensive, he is disillusioned by the corruption of the society in which he lives.

Demirkubuz, although the film uses excerpts from the book in the form of voice over, remained loyal to the spirit of the book and Dostoevsky, but also established a universe which is entirely original.

Muharrem has also a sense of disdain for others, including close friends and live in a feeling of inferiority with arrogance as the hero of Dostoyevsky's. He sees himself different from the others and also superior.

At the same time he starts to spread his wickedness every time he sets up power of his own. The only person whom he can compete with is the prostitute woman. He grunts at her and barks at her, and at the end of the film Muharrem humiliates the prostitute.

The main message of the film is hidden in the sentence "I want to be a good person, but they do not allow me to be" of Muharrem. Both the novel and the film teach us that human beings are as much rational as irrational.